

WATERTOUR STRATÉGIA

1. BEVEZETÉS

A vízi turizmus termékfejlesztésébe uniós források is bevonhatók, amire jó példa a Szegedi Tudományegyetem mint fő kedvezményezett és az Újvidéki Egyetem mint partner által elnyert Interreg IPA CBC, HUSRB/1602/31/0204 sz. (WATERTOUR) pályázat, melynek célja a tiszai vízi turizmus ösztönzése, s ezzel együtt a szerb és magyar közös kulturális örökség, hagyományok, a közös folyó, a Tisza természeti és társadalmi értékeinek feltárása.

A teljes projekt számos részterületet fedett le (természetföldrajzi, vízrajzi jellemzők, a terület gazdaság-történeti, népességföldrajzi, település-földrajzi, néprajzi viszonyai, idegenforgalmi infra- és szuprastruktúra, természetvédelmi értékek, ökoturisztikai adottságok) elsősorban a vízitúrázás szempontjait előtérbe helyezve. A projekt komplexitását a sport-, öko- és kulturális turisztikai fejlesztési tevékenységek kapcsolódása és egymásra épülése adta. A projekt hagyományteremtő szándékkal, a szakmai, önkormányzati és szolgáltató partnerek bevonásával szervezett programjai lehetővé tették a résztvevő szerb és magyar felsőoktatási intézmények hallgatóinak találkozását, együttműködését a vízi túrázáshoz kapcsolódó közösen szervezett nemzetközi tudományos, kulturális, sport és természetvédelmi programokon.

2. TERMÉSZETI VONZERŐKÖN ALAPULÓ FEJLESZTÉSEK

2. 1. JAVASLATOK A TERMÉSZETI VONZERŐKÖN ALAPULÓ TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEKRE AZ ALSÓ-TISZA MAGYARORSZÁGI RÉSZÉN

A folyó menti hullámteret döntően galériaerdő fedi, csak kisebb foltokban találunk szántókat. Az egész folyószakaszt végigkíséri egy kifejezetten esztétikus, a vízről és a töltésekről is jól látható, viszont szinte áthatolhatatlan, egész erdőrészeket borító liánszerű növényzet, egy ún. fátyoltársulás. A szakaszt érintő vízitúra során számos védett, fokozottan védett növény- és állatfajjal találkozhatunk.

Mindazonáltal az élő folyón kívül vannak olyan lehetőségek, amelyeket eddig még nem használtunk ki. Ilyenek a védett holtágak, amelyeknél tanösvények is rendelkezésre állnak (Tőserdő - Kontyvirág Tanösvény, Alpári-Holt-Tisza - Árpád fejedelem Tanösvény, Mártélyi-Holt-Tisza – Tiszai Tanösvény, Ártéri Tanösvény). Javaslatunk szerint ezeken a helyeken átemelési pontok létesítésével megoldható az élő folyóról a hajók átemelése a holtágra és vissza. Így lehetőség nyílna a közvetlen vízitúrára túl a vízen elérhető értékes területek megismerésére is. A mintaterületünk jelentős része védett. A Kiskunsági Nemzeti Park része, VII. számú egysége a Tőserdő – Alpári-Holt-Tisza egység. A nemzeti park igazgatóságához tartozik a Pusztaszeri-, és a Mártélyi Tájvédelmi Körzet. Tiszakécskétől az algyői vasúti hídig a teljes hullámtér, kiegészülve a nemzeti parki és a tájvédelmi körzetek területével, NATURA 2000-es terület, összefüggő „zöld folyosót” képezve a Tisza mentén.

Rövid távra vonatkozó fejlesztési javaslatunk a természeti értékek vonzerejének növelésére a meglévő tanösvények karbantartása, esetleges helyre állítása. (pályázati forrásokból, ha szükséges). Ezek: 1. Hullámtér Rotary tanösvény (Szeged), 2. Tisza tanösvény (Algyő), 3. Tisza tanösvény (Mártély), 4. Árpád fejedelem tanösvény (Tiszaalpar), 5. Kontyvirág tanösvény (Lakitelek-Tőserdő).

Középtávon a Hullámtér Rotary tanösvény állomásainak kialakítása, magyarázótablák (az ártéri erdők élővilágának, a tiszai árvizek és a tiszai halgazdálkodás bemutatása) kihelyezése lenne megvalósítandó. Ugyancsak új lehetőséget jelentene a Kurca-főcsatorna beillesztése egy Tisza – Kurca-Hármas-Körös vízitúrákör kialakításával, és az így bekapcsolható települések (Mindszent, Szegvár, Szentés) természeti-, tájképi és kulturális értékei is elérhetővé, megismerhetővé válnának egy tiszai vízitúra résztvevői számára is.

Új vízitúra útvonal kijelölése a Kurca-főcsatorna bevonásával bizonyos problémák is felmerülhetnek:

- átemelés a zsilipeknél (átemelési pontok kiépítése, 8 esetben szükséges, Kurca-toroki zsilipek (2 db), Albertcsőszházi tiltó, T-3 tiltó, Talomi tiltó, Bikaistálló tiltó, Zuhogói tiltó, Felső-Kurca zsilipek (2 db), Hármas-Körös kiágazás zsilip). A kiépítés költségvonzata ismeretlen, forrása lehet természetvédelmi, ökoturisztikai fejlesztési célú pályázat, a „Bejárható Magyarország” program.

- alacsony hidak alatti átjutás (2-3 kritikusan alacsony híd, max. 1 m szabad magasság)

Új tanösvény kiépítése a Kurca mentén (négy megálló, - Mindszent, - Szegvár, - Szentés, - kiágazás a Hármaskörösből, 2+2+2+1, összesen 7 tájékoztató tábla). A kiépítés költségvonzata még ismeretlen, forrása lehet természetvédelmi, ökoturisztikai fejlesztési célú pályázat, a „Bejárható Magyarország” program. A táblák tematikája:

1- 2: Kurca-torok, Albertcsöszházi zsilip: A Kurca természetföldrajzi, hidrológiai jellemzése, A Kurca élővilága. Mindszent története, hagyományai, kulturális értékei.

3 - 4: Szegvár, híd, vár alatti part: Szegvár története, hagyományai, kulturális értékei, látnivalói (Vár, Tájház).

5 – 6: Szentés Belvárosi sétány: Szentés története, hagyományai, kulturális értékei. A termálvíz hasznosítás hatásai a Kurca élővilágára, a város természeti környezetére.

7. Felső-Kurca zsilipek: A Kurca szerepe a terület hasznosításában (öntözés, rekreáció, horgászat).

Hosszú távú fejlesztési javaslatként a Lakitelki és Alpári holt-Tiszák vízi ökoturisztikai programba való bevonását javasoljuk.

Vízitúra javaslat: a kenuút (hossza 18 km). Három megállási lehetőség, ebből 2 helyen ivóvíznyerés, egy helyen büfék, éttermek stb.

Kenuval történő túrázás az alsó tiszai holtágakban (Lakitelki és Alpári Holt-Tiszák).

A lakiteteleki Holt-Tisza É-i végénél (Tisza 267 folyamkilométernél) történne a belépés a holtágba. Kenuval eredeti folyásiránnyal megegyezően haladva, az első megállóhelyig, (víz és étel nyelési lehetőség) a Lakitelek–Töserdő strandig. Tovább haladva eredeti folyásirányban a holtág D-i részén mesterségesen kialakított csatornán keresztül át lehetne kenuzni az Alpári Holt-Tiszába. A második megállási lehetőség az Alpári strand lenne (víznyelési lehetőség, sajnos a halászcserda már nem működik).

Ezt követően a holtág alsó végén kialakított átemelési ponton keresztül a Tiszán lehetne folytatni a túrát. Ezen a ponton is érdemes lenne legalább egy pihenő helyet is kialakítani (harmadik megállóhely), mely akár lehetőséget biztosítana fordított irányban is végigjárni a területet.

Az átemelési pontok kiépítési költségvonzata ismeretlen, forrása lehet természetvédelmi, ökoturisztikai fejlesztési célú pályázat, az „Bejárható Magyarország” program. A terület természetvédelmi kezelője, a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság előzetesen nem zárkózik el az átemelési pontok kiépítéséhez való hozzájárulástól.

2.2. JAVASLATOK A TERMÉSZETI VONZERŐKÖN ALAPULÓ TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEKRE AZ ALSÓ-TISZA SZERBIAI RÉSZÉN

Maga a Tisza folyó, közvetlen part-menti övezete, valamint a folyó valamivel tágabb térsége minden szempontból jelentős természeti értéket képvisel: esztétikai élményt nyújt, nagyobb számú terület törvénnyel védett, de különböző természeti emlékek is fennmaradtak, amelyek fontos tényezők a turizmus fejlesztése szempontjából. A természeti értékek azonban csak akkor számítanak értéknek, ha nem teszik őket tönkre, illetve ennek veszélye nem ölt katasztrofális méreteket. Ilyen értelemben még a turizmust sem lehet elszigetelni a nem kívánatos emberi befolyásoktól. Ezek a tényezők – emberi tévedések – fontos mementói az eljövendő generációk számára, hogyan nem szabad beavatkozni a Tisza természetes élet-folyamataiba (és - körülményeibe).

A turizmus természetes értékeken és látványosságokon alapuló fejlesztésére vonatkozó konkrét javaslatok:

- Különleges természeti rezervátumok: Szelevényi puszta (Horgos), Kapitány-rét (Kispiac), Sósokopó (Törökbecse), Pétervárad-i kovini láp (Kevevára), A túzok legelői (Csóka), Okanj-láp (Tiszatarrós), Császár-tó (Nagyzerzsébetlak).
- Kamarás Nemzeti Park (Horgos), Tisza-kastély park (páfrányfenyők, tiszafák, platánfák, tölgyfák) Törökkanizsánál.
- Természeti emlékek: kocsányos tölgyfa-sor Péterréve szélén a Becse felé vezető (102-es számú) út mentén.
- Két védett kocsányos tölgy a jobb partoldalon közvetlenül Zenta felett.
- Védett vadgesztenye-sor Zentán.
- Természetvédelmi terület: Gyöngysziget (a Tisza által körülölelt terület, a crocant muskotály-szőlőültetvényvel (a Krokán bort régen Bécsbe, Párizsba exportálták).

Egyéb: a Tisza virágzása Magyarkanizsánál és Zentánál.

- A Prokop Adorjánál.
- A Tisza régi vízfolyása, egyik csatornaszerű holtága volt Szanádnál, a Sósokopó (Csókánál).
- A Tisza holtága Csókánál.
- Gyógynövény-termesztés és –feldolgozás (kamilla, menta) - Padé.
- Fészkelő madarak kolóniája, pl. a kanizsai-törökkanizsai híd közelében a szürke géme kolóniája, amelyek évről évre az itteni kocsányos tölgyerdőben fészkelnek.
- A védett hód jelenlétére utaló jelek (a Tisza jobb partja Magyarkanizsa és Zenta között).
- Buja, gyakran érintetlen, gazdag flóra és fauna a tiszai szigeteken.

Mindenképpen érdemes kiemelni az emberi nemtörődömséget és rövid látókörűséget:

- A törökbecsei duzzasztó a Tiszán, amely lassítja a vízfolyást. Ez érezhető egészen a magyarországi Csongrádig (az üledék, az iszap, a hulladék- és káros anyagok lassabb elvezetése, kevesebb oxigén a vízben, az iszap felhalmozódása - ami veszélyezteti a tiszavirág és néhány halfajta fennmaradását).
- A Tisza part menti övezetében létrehozott mesterséges kanadai nyárfa erdők – olyan monokultúra, amely veszélyezteti a terület biodiverzitását.
- Invazív fajok a Tisza teljes vízfolyása mentén (akác, zöld juhar, vadszőlő, süntök, különböző kerep-félék, szulák keserűfű, az aranyvessző különböző fajtái, a medvetalp, az ambrózia, üröm-félék, stb.
- Adorjánon a nyers kőolaj átszivattyúzására szolgáló, két évtizede használaton kívüli csővezeték "történelmi emléke".
- A Tisza mellékfolyói gyakran szennyezik a folyót (Körös Adorjánál, Csík Péterrévénél).
- Minden tiszai sziget mesterséges. Ezeknek a szigeteknek a magja növényi eredetű, amelyeken megtelepszik a különböző úszó hulladék, manapság többnyire műanyag-flakonok.

3. TÖRTENELMI KULTURÁLIS VONZERŐK

3.1. JAVASLATOK A TÖRTENELMI KULTURÁLIS ERTEKEKEN ALAPULÓ TURISZTIKAI FEJLESZTESEKRE AZ ALSÓ-TISZA MAGYARORSZÁGI RÉSZÉN

Tisza völgy egy olyan mozaikos szerkezetű, multikulturális és multietnikus táj, amelynek a regionális vonzereje a jelenkori globális felmelegedés körülményei között bizonyosan felértékelődik. Ahhoz azonban, hogy a Tisza völgyében megtalálható történelmi és kulturális értékek iránti érdeklődés felerősödjön hatékony kommunikációra van szükség. Olyan jól strukturált információs platformok létrehozását kell elvégezni, amelyek kompatibilisek korunk infokommunikációs szokásaival és eszközeivel. Az információkat ezeken a platformokon szabadon rendezhetővé kell tenni regionális szempontból és tematikai értelemben egyaránt. A történelmi és kulturális értékek esetében kétféle regionális rendező elv használható, részint a települési felosztás, részint pedig a kistáji megközelítés. Tematikai szempontból pedig érdemes létrehozni egyházi-vallástörténeti, történeti, politikai-közigazgatási, irodalmi, művészeti, és építészeti információs egységeket. Az így létrehozott területi és tematikus adatbázisokból pedig lehet létrehozni ajánlott, illetve a felhasználó által igényeinek megfelelően generált kirándulásokat, illetve túrákat. Az általunk létrehozott adatbázis alapján a következő tematikus kirándulások anyaga összeállítható:

- A Tisza-völgy településhálózata és településszerkezete: mezővárosok, falvak és tanyák. A régió településszerkezete, illetve a települések képe pontosan visszatükrözi a Tisza-völgy történetét formáló folyamatokat. A mezővárosok jelentik a kontinuitást a településszerkezetben, a tanyarendszer és a faluhálózat meghatározó része a török háborúk lezárulta után jött létre. A településszerkezet visszatükrözi a modernizáció egymást követő stációi, illetve a politikai változásokat egyaránt.
- Középületek a Tisza-völgy településein. Tisza-völgy településein építéstörténeti szempontból a meghatározó korszak a 19. és 20. század fordulója volt. A középületek döntő többsége, legyen szó önkormányzati épületekről, bíróságokról, iskolákról, szállodákról vagy éppen vendéglőkről a dualizmus korának építészeti ízlését és települési arculatát tükrözik vissza. Különös jelentőségűek a régió építészet történetében a szecessziós épületek, amelyek a Tisza-völgy településeinek talán legeredetibb építéstörténeti sajátosságát jelentik.
- Tisza-völgy településeinek iskolarendszere. A 19. század utolsó harmada a közoktatás, a 20. század fele pedig a felsőoktatás fejlődése szempontjából meghatározó jelentőségű időszak a Tisza-völgy történetében. Az 1868-as Eötvös-féle közoktatási törvény kötelezővé tette az elemi iskolai oktatást, amelynek az eredményes végrehajtása érdekében kiterjedt iskolaépítkezések zajlottak szerte az országban. Tulajdonképpen ennek a korszaknak a szerves folytatását jelentették a Klebelsberg-féle iskolaépítések is. A 20. század első felében jelentek meg a felsőoktatási intézmények a régió nagyvárosaiban (Szeged, Újvidék), új oktatási és tudományos központokat és vonzáskörzeteket formálva.
- Templomok a Tisza-völgyének településein. A Tisza-völgy egy multikulturális és multietnikus régió, ahol számos egyházi és vallási tradíció is jelen van. A Tisza-völgy településein a római katolikus egyház mellett templomokat és imaházakat építettek az ortodox egyház hívei, valamint a protestantizmus több irányzatának képviselői, így evangélikusok, reformátusok, baptisták, és számos településen épültek zsinagógák is.

- Történelmi emlékhelyek a Tisza-völgyében. A Tisza-völgyében számos történelmi, illetve egyháztörténelmi emlékhelyet találunk. Ezek közül mindenképpen és kiemelten kell említenünk az Ópusztaszeri Történelmi Emlékparkot, ahol több tematikus kiállítás is foglalkozik a Tisza-völgyben élő népesség szellemi és anyagi kultúrájával.
- Élet a Tisza-völgyében a vízszabályozások előtt. A régió táji arculata a vízszabályozási munkálatokat megelőzően alapvetően különbözött a jelenkori helyzettől. Meanderező folyóvölgyek, kiterjedt vízjárta területek határozták meg a vidék arculatát, és az erre épülő gazdálkodási formákat. Az egykori táj némely eleme napjainkra azonban kizárólag a természetvédelmi területeken maradt fenn (pl. Mártélyon).
- Védművek és gátak a Tisza vízrendszerében. A 19. század derekán induló általános vízszabályozási munkálatok egész Európában a legnagyobb léptékű természetátalakító vállalkozás volt. Ennek következtében harmadával csökkent a Tisza folyó hossza, és több mint 20.000 négyzetkilométernyi vízjárta terület tűnt el a Tisza völgyéből. A szabályozott folyó azonban újfajta kihívásokat jelentett a völgyben élők számára, amelyek közül a legfenyegetőbb a folyamatosan növekvő árvízszint.
- A Tisza völgyének gasztronómiai értékei. A Tisza-völgy tradicionális gasztronómiájának a legfontosabb értékét részint a vízgazdálkodásból származó ételek (mindenekelőtt a szegedi halászlé), valamint a régió mezőgazdasági profiljából következő ételek határozzák meg természetesen az elkészítés módjában nagy regionális változatossággal. Fontos sajátossága a régiónak a balkáni konyha hatása.

3.2. JAVASLATOK A TÖRTÉNELMI-KULTURÁLIS ÉRTÉKEKEN ALAPULÓ TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEKRE A TISZA SZERBIAI RÉSZÉN

A Vajdaság területén folyamatosan érezte hatását a lakosság vándorlása. Az emberek lakhelyüket a leggyakrabban gazdasági okokból változtatják, de a politika, a vallás miatt, vagy egyszerűen a puszta fennmaradásuk érdekében. A migrációs útvonalakat nehéz végig követni a Vajdaságban, hiszen itt nagyon sok nép élt, melyek száma ismeretlen. Ebben nagy szerepet játszott a Tisza folyó. Évszázadokon át gazdasági és kulturális átjáróként is működött, amelyen a természeti jelenségek mellett a határokon átkeltek az emberek, az információk, a kereskedelmi áruk, a kulturális értékek, a szokások, a gazdasági gyakorlat és az eszközök egyaránt. Ennek köszönhetően Vajdaság nemzeti összetétele Európában egyedülálló. A Tisza mentén ma nagyon sok kulturális és történelmi érték található, amelyek megfelelő turisztikai fejlesztések révén a tiszai turizmus történelmi értékeken alapuló fő hordozói lehetnének.

- A régészeti leletek gazdagsága: Szekeres László egyszer azt írta, hogy a régészeti anyag lencséjén keresztül szemlélve érdekes mód a Dunától eltérően a Tisza legfőbb tulajdonsága, hogy a folyó adhéziós, kohéziós ereje mindig is nagyobb volt a Dunáénál. Ez utóbbi nem is egyszer, nem is rövid ideig nagy egységnyi területet elválasztó határvonal szerepét töltötte be. (...) Nem véletlen tehát, hogy ez a termékeny terület a történelem során gyakran esett az Európán kívüli, nagyon erős és távoli keleti hatások alá (kmérek, szkíták, szarmaták). Ezek a hatások sorsfordító erejükkel legjobban a népvándorlások korában jutottak kifejezésre (hunok, avarok, magyarok). Ezeknek a hatásoknak az anyagi maradványai kisebb-nagyobb intenzitással kimutathatók a Zenta-környéki régészeti leletekben.
- Ezen a területen elég sok régészeti lelőhely található, Magyarokán, Ókeresztúron, Gyálán, Titelnél; valamint középkori nekropoliszokat és avar-kori sírokat találtak Tiszaszentmiklósnál.

Törökbecsénél fekszik a nagy jelentőségű régészeti lelőhely, a Matejski brod (i.e. 3000-tól 1000-ig), amelyen nyomon követhető a település folyamatos fejlődése a starčevói kultúrától a kora vinçai kultúrán át a kései proto-tiszamenti és Tisza menti kultúráig. Ebben a községben található a borgyosi régészeti lelőhely (késő neolitikus korból származó település). Ezek a leletek, a velük kapcsolatos adatokkal és megfelelő fejlesztésekkel együtt családi programokhoz szolgálhatnak kiindulópontként.

- **Történetek a Tiszáról – A hagyományok gazdagsága:** A Tisza mentén számos történet maradt fenn, amelyek a térség jelentős történelmi eseményeit vagy más jelenségeit mese formájában őrzik. Gondolunk itt elsősorban a magyarkanizsai történelmi mesékre a Tisza és kanyargó medrének az eredetéről, Attila haláláról és a Tisza medrében történő temetéséről (a hatalmas kincsekkel együtt), vagy azokra a mesékre, amelyek a zentai csatát idézik fel. Ezek a történetek rendkívül alkalmasak egy-egy jelenség turisztikai szemléltetésére.
- **A nemesi élet emlékgazdagsága:** A térség néhány létesítménye a Tisza közelében az egykori nemesi életéről tanúskodik. Ilyen a törökkanizsai kastély parkja (a Schulpe-kastély és a Maldegem-kastély); a Marczibányi-kastély Csókán; a Schulhoff-kastély és Diván György háza Padén; a Kárász-kastély Magyarkanizsán; a Rohonczy-kastély a Gyöngyszigeten. Mindegyik sajátos a maga módján, sok mindenben különlegesek, és érdekes történetük van a tulajdonosok nem mindennapi életéről. Turisztikai kihasználtságuk gyakorlatilag jelentéktelen. Megfelelő felújításuk és helyreállításuk után potenciális lehetőséget nyújthatnának a turizmus fejlesztéséhez.
- **A turisták körében népszerű és ismert az óbecsei községben működő Fantast kastély.** A kastélyt jelentős műemlékként tartjuk számon. Sikeresen használják turisztikai célokra, s a turizmus, a mezőgazdaság, az ipar, a történelem és a kultúra összehangoltságát példázza.
- **Vallási és kulturális mozaik:** Nagyon nehéz a történelem folyamán végigkísérni a migrációs mozgásokat a Vajdaság területén. Az iratokból és történelmi forrásokból megtudhatjuk, mely népek váltakoztak ezen a területen, de népességük számát nem ismerjük. Ennek ellenére vallási meggyőződésük számos templom formájában hagyott nyomot ebben a térségben. Nagy turisztikai vonzerővel rendelkezik Törökbecse területén az aracsi romtemplom. Ezt a régi Benedek-rendi templomot 1228-ban emelték román építészeti stílusban. A Tisza menti településeken számos pravoszláv, katolikus, protestáns, evangélikus templom található, amelyek közül sok védelem alatt áll. Említést érdemel a zentai Zsinagógának állított emlékmű is. A nagyobb településeken múzeumok is találhatóak, amelyek gazdag gyűjteményekkel tanúskodnak a Tisza-mente gazdag kulturális kínálatáról. Különösen jelentősek a múzeumok Nagybecskerekén, Zentán és Óbecsén.
- **Gazdag népi kézművesség és gazdasági tevékenység:** Az anyagi és szellemi alkotások közül rengeteg található a nagyobb városok múzeumi gyűjteményeiben. A tárgyak között többnyire a házi kézművesség képviselteti magát. Ezek elsősorban a számos néphez tartozó, textiltől készült tárgyak. Kiemelt jelentőségű a számos: *szőnyeg, hímzés, aranyhímzés, csipke, fából készült tárgyak, kerámia*, a falvakban *a naiv festészet és a szobrok*, illetve sok egyéb (pl. *a rokkák*).

Érdekes, hogy egyes népek meghatározott szakmákhoz vonzódnak:

- *Szerbek* – szücs, abaszabó, takarókészítés, csizmadia, papucskészítő, bocskorvarga, pék, viaszkészítő, rézműves, bádogos, bognár, kovács, stb.

- *Magyarok* – olyan mesterségeket képviseltek, amelyek fémfeldolgozással, gépészettel kapcsolatosak.
  - *Németek* – kőműves, ács, kőfaragó, lakatos, bádogos, asztalos, olajozó, kötélverő, gyapjúfeldolgozó, hordókészítő, bognár, szövő, fonó, szíjgyártó, stb. (Ivkov, 2006);
  - *Szlovákok* – kötők, fonók, stb.
- *Ruházati tárgyak* hagyományos módon történő készítése valószínűleg vonzó turisztikai jelentőséggel bírna, hiszen magában foglalhat egy zárt gazdasági folyamatot, a (nyersanyagok) termelésétől, természetétől kezdve a ruhanemű, vagy más, textilből készült tárgy (szőnyeg, rongypokróc) elkészítéséig. A Tisza-mentéhez fűződik néhány jellemző, más vidékeken is ismert gazdasági tevékenység, mint például a halászat, a kosárfonás, a juhtenyésztés, cukrászat, fűszerpaprika termesztése és feldolgozása, stb. Ezeket többnyire pontosan feljegyezték a Vajdasági Magyar Értéktárban. Turisztikai célú felhasználásuk azonban jelentéktelen, noha a hagyományos népi kézművesség alapul szolgálhatna turisztikai látogatások, kézműves műhelyek, az ott zajló munka bemutatásának a megszervezéséhez, a megfelelő fejlesztéseket követően pedig termékeikből kialakulhatnának a jellegzetes Tisza-menti emléktárgyak.
- A gasztronómia gazdagsága: A gasztronómia kínálata jelentős abban, hogy a turisták megismerjék az ország kultúráját, s változatossá teszik a turisztikai kínálatot is. Ennek a vidéknek a gasztronómiája az összetett életkörülmények és a földrajzi jellemzők – a természeti adottságok és a térség szociális-gazdasági történései nyomán formálódott. Ma már nagyon nehéz kiemelni az egyes népekre jellemző ételeket, mert együtt élve átadták egymásnak a sokéves tapasztalatokat, szokásokat, recepteket cseréltek és megteremtették a vajdasági konyhát. A **szerb lakosságnál** megmaradt a szokás, hogy vasárnap húsleves készül: csirke-, tyúk-, liba-, kacsá-, gyöngytyúk-, pulyka-, borjú- vagy marhahúsból. A rindfleisch párolt hús, szószokkal és főtt burgonyával. Egyesek azt állítják, hogy a **magyar konyha** elemei, amilyenek ma ismerjük, lényegében jelen voltak már abban a korban, amikor a magyarok Árpád vezetésével letelepültek itt 896-ban. A régi magyar konyha máig fennmaradt ismertetőjele a birkahús, amelyet nagy számú étel elkészítéséhez használnak, de nyárson és zsírban is sütik. Az egzotikus magyar konyha a Kárpát-medencén kívül is jól ismert a gulyásról, halászléről, csirkepaprikásról, a pörccel készülő túrós csuszáról vagy a rétesekről. Más népekhez hasonlóan a **szlovákok** konyhája is mára megváltozott a korábbiakhoz képest a környezetükben élő más népek hatására. Mégis megőrizték hagyományos ételeiket. Néhány Tisza-menti étel még ma is egyedülálló népi ételként ismert. A halételek mellett ez jól tetten érhető például a tejfeldolgozásban. A Tisza-mente egyik jellegzetes étele egyfajta vajas eledel, a vajalja, amely úgy készül, hogy a vajhoz lisztet adnak, megsózzák és megpirítják, ezáltal egy tartós tejtermék készül, amit kenyérrre kenve fogyasztanak. A Tisza völgyében, de a Vajdaság egészében is tucatnyi konyha keveredik, s ezzel együtt a számos étel is. A különböző hatások teszik ezt a konyhát sajátossá, s ezzel együtt vonzóvá az idegenforgalmi kínálatban.
- Rendezvények a turisztikai kínálatban: A turisztikai kínálatban a rendezvényturizmus olyan tevékenység, amely hozzájárulhat a turisztikai kereslet fokozásához, különösen az adott turisztikai hely vagy régió természeti és antropogén értékeitől függően. A rendezvények célja sajátos tevékenységként kielégíteni bizonyos konkrét szükségleteket. A népművészeti fesztiválok a népi szokások, hitvilág, szertartások, régi gazdálkodási módok bemutatását szolgálják. Az etnikailag heterogén lakosság hagyományaira, népi művészetére, gazdálkodására épülő rendezvények a turizmusfejlesztés legrégebbi elemei közé tartoznak. Emiatt elmondható, hogy a néprajzi gazdagság, a kulturális, művészeti, gazdasági és tudományos jelentőségén túl idegenforgalmi jelentőséggel is bír. A szokások megőrzésén túl a Tisza-mente lakossága

népművészetének megőrzésével olyan rendezvények tarthatók, amelyek elég vonzerővel rendelkeznek a látogatók odacsalogatásához. A rendezvények közül kiemelkednek az arató- és cséplőünnepségek, a népművészeti szemlék, a mágikus-vallási szertartások, a gasztronómiai események. Néhány ezek közül: Táncháza, Gyermekfesztivál (Magyarkanizsa), Nemzetközi Népművészeti Fesztivál (Magyarkanizsa), Gulyásverseny (Csóka), tiszaszentmiklósi Magyar Művelődési Kör (Csóka), Tiszavirágzás (Zenta), Nagybaldogasszony (Törökbecse), Tanderbal (Óbecse), stb.

4. VÍZI ÉS VÍZPARTI SPORTTURISZTIKAI VONZERŐK

4.1. VÍZI- ÉS STRANDSPORTOK FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI AZ ALSÓ TISZA MAGYARORSZÁGI ÉS SZERBIAI SZAKASZÁN

A „lapátos” túrázás a Tisza magyarországi alsó szakaszán és mellékfolyóin a legjellemzőbb vízi túramód, mely – tekintve, hogy sokszor komoly erőfeszítést igényel – alapvetően „sportos” attitűdöt, s vele együtt megfelelő fizikai felkészültséget követel. A dél-alföldi és vajdasági folyóvizek sajátosságaival összhangban jellemzők a vándortáborozási formák, melyben a folyásirány szerint „utazók” egy-egy megállóhelyen 1-2 éjszakát töltenek el. A „lapátos” szezon leginkább késő tavaszra és nyár elejére, valamint a nyárutóra és kora őszi esik.

A vízi túrázás „mindenki sportjának”, sokak számára még megfizethető, jó ár-érték arányú, aktív turisztikai tevékenységnek fogható fel Magyarországon és Szerbiában is. A vízi túrázók nagy része a hétköznapi életben is pozitívan áll a testmozgáshoz. A vízitúrák leggyakrabban magánkezdemenyezésből születnek, de közkedveltek a sportegyesületi, az oktatási intézethez kötődő, s kisebb mértékben a munkahelyi szervezések is. Negatív tapasztalatunk, hogy a vízi túrázók zöme saját bevallása alapján sincs tisztában a vízi közlekedés szabályaival, ugyanakkor túráikhoz nem kérnek fel szakképzett túravezetőt.

A Tisza természetföldrajzi, vízrajzi jellemzői alapján (amit a korábbi évek sikeres vízitúrái is bizonyítanak) kiváló adottságokkal rendelkezik a vízitúrázáshoz, azonban a folyó vízjárása és a partformák alakulása is meghatározó a túra biztonságos lebonyolítását illetően. A kikötők és a vízparti szálláshelyek nyújtotta szolgáltatások sajnos a legtöbb esetben – mind az infrastruktúra, mind a turisztikai szolgáltatások vonatkozásában – elmaradnak a kívánalmaktól, különösen a szerbiai részen. A komplex turisztikai kínálat javítása, a vonzerő tudatos erősítése ugyancsak a vízi turisztikai kereslet élénkülését eredményezhetné.

A vendégkör szélesítése, valamint annak teljes körű kiszolgálása érdekében a korszerű turisztikai szolgáltatások elérhetőségének kialakítását napirendre kellene tűzni. Tapasztalataink szerint érdemes volna színesebbé tenni az egyes megállóhelyek szabadidős szolgáltatásainak körét is: ha lehetőség lenne rá, többen élne a vízparti megállóhelyekre szervezett kulturális, sport és egyéb rekreációs programokkal, melyekből jelenleg még meglehetősen szűk a választék. Mindez főként a nagyobb településekre (pl. Szegeden, Csongrád, Magyarakanizsa, Óbecse) érvényes, de nem maradhatnak ki ebből a kisebb városok, falvak sem. A szolgáltatások fejlesztése – a turistaforgalom számszerű gyarapítása mellett – nagyban hozzájárulna a település saját ellátottságának növeléséhez. A fejlesztések egyrészt a helyi lakosság rekreációs igényeit is kiszolgálnák, másrészt a szolgáltatások (pl. szállás, vendéglátás, kikötői szolgáltatások) forrásokat hozhatnának a településre, munkahelyeket teremtve, végül, de nem utolsónként ismertebbé tehetnék a település saját programjait, kulturális értékeit is. Mindezt tudatos, szervezett marketingtevékenység keretében volna célszerű propagálni.

Ahhoz, hogy a vízi turizmus egységes rendszerként működhessen, a szakmai (pl. turisztikai, sportszakmai, gazdasági) ismeretek terén is folyamatos fejlődést kellene felmutatni. Mindehhez

optimális szintet kínálnak a különféle iskolai, egyetemi és egyesületi, ifjúsági vízi táborok. A túrázók létszámának és körének lehetséges bővítését tekintve nagy potenciált látunk a munkahelyi szervezésű vízitúrák népszerűsítésében, szervezésében és lebonyolításában, hiszen az számos élményt, kitűnő csapatépítési lehetőséget kínál résztvevői számára, nem is beszélve annak prevenció és rekreáció hatásairól.

A túraszervezésben a vízi sportegyesületekkel, vagy a hasonlóképpen nagy tapasztalatokkal rendelkező felsőoktatási sportszakos képzőhelyekkel (Szegei Tudományegyetem, Újvidéki Egyetem) történő összefogás több szinten is előnyökkel járna és egyben biztos szakmai háttérrel garantálna (pl. népszerűsítés, sportszakmai felkészítés, szervezési tapasztalat, felszerelés kölcsönzése, túravezető biztosítása). A vízitúravezető képzésben és a propagandában a Magyar Természetjáró Szövetség támogatásával hathatós segítséget nyújtanak a regionális, vagy megyei természetjáró, illetve természetbarát szervezetek. Hasonlót javaslunk Szerbiában is!

A vízi túrázáshoz kapcsolódó sport-, öko- és kulturális turisztikai szolgáltatásokat az önkormányzatoknak és az utazási szolgáltatóknak nagyobb mértékben lenne szükséges felvállalniuk (például a hazai vizeken a többnapos túrákra, azok is vállalkozhatnának, akik bizonytalanok a hajó- és felszerelés-szállítással, szállásfoglalással kapcsolatban).

4.2. VÍZI- ÉS STRANDSPORTOK MINDENKI SZÁMÁRA AZ ALSÓ TISZA MAGYARORSZÁGI ÉS SZERBIAI SZAKASZÁN

A WATERTOUR kísérleti projekt megvalósítása alapján javasolható a stratégia, amely bizonyos sport- és sportüdülési tartalmak folyamatos jelenlétét irányozza elő a Tisza folyó mentén található helyszíneken. Ezek a következők: Tiszakécske, Csongrád, Mindszent, Szeged, Magyarakanizsa, Ada, Óbecse, Aradi, Zalánkemén, valamint a javasolt evezésadag napi kilométerekben kifejezve. A projekt lebonyolítását követően a javasolt napi evezésadag 25 kilométer.

A javasolt kötelező tartalmak:

BEACH GOLF – A golf homokstrandi változata. A játék a golf egyszerűbb és hozzáférhetőbb változata. Az eredeti játék egy 2 kilométeres távon zajlik, két fős csapatokkal. Javasoljuk a táv módosítását 300-500 méterre, a csapatok létszámát pedig négy főre, azzal a feladattal, hogy minél kevesebb ütéssel juttassanak át a célvonalon egy puha poliuretán labdát, hagyományos golfütőket használva. Mindegyik csapat három perccel később indul, mint az őket megelőző csapat.

REGGELI JÓGA (15 perc): A könnyed reggeli jóga a jóga testgyakorlatok rövid sorozatát tartalmazza, amelyek kiválóak a metabolizmus beindítására, a mentális összpontosítás és energia fokozására. Bizonyos ászának és testhelyzetek lehetővé teszik a test erősítését és nyújtását, hozzájárulnak az elme, a test és a szellem összhangjához, a fitt és rugalmasság érzéséhez.

VÍZI JÁTÉKOK – uszodákban vagy aqua-parkokban javasoljuk. Úszás közben áthaladni műanyag gyűrűkön, labdát kell tolni a vízben, bűvárkodással elérni a medence alján levő tárgyat.

FRIZBI – csapatsport a játékosok fizikai érintkezése nélkül, repülő koronggal (frizbi). Pontot úgy lehet szerezni, ha a korongot a pálya másik felén álló csapattárhoz sikerül eldobni. A játék alapvető szabálya, hogy a játékosok koronggal a kezükben nem tehetnek lépéseket, továbbá, hogy ha a másik csapat a levegőben elkapja a korongot, vagy ha a korong nem jut el a csapattárhoz akinek dobták, vagy elhagyja a kijelölt pálya területét, a következő dobás az ellenfelet illeti.

AEROBIK (15 perc): A reggeli aerobik ösztönzőleg hat a nap hátralevő részére. Az aerobik javítja az egészségi állapotot, különösen a keringési képességeket és javítja az egész test vérkeringését.

JÁTÉKOK A CSAPATSZELLEM ERŐSÍTÉSÉRE

PILATES (15 perc): A reggeli pilates gyakorlatokkal a testközépből kiindulva javítjuk a testtartást, elősegítjük a jobb mozgáskoordinációt, a helyes lélegzéssel pedig csökkentjük a stresszt.

STRANDRÖPLABDA – Csapatsport, a küzdelem két, hálóval elválasztott csapat között zajlik. A játék célja a labdát átjuttatni a háló felett, hogy az az ellenfél térfelének a talaján landoljon.

REGGELI TORNA (15 perc): A reggeli torna az egész test számára a legjobb tréning, amely javítja az egészségi állapotot és kellemes érzéseket vált ki. Ahhoz, hogy az elme megtanuljon vidámnak lenni, stressz nélkül működni, szükség van a rendszeres testmozgásra. Javítja az alvás minőségét, csökkenti a depressziót és a testtömeg csökkentésének leghatékonyabb módja.

JOGGING (15 perc): A futás kitűnő, teljes edzés amely a fizikai állapot javítását szolgálja egyéb fizikai aktivitásokhoz. Segít az izomtömeg fejlesztésében és a szervezet aerob kitartásában, erősíti a testet különösebb erőfeszítés nélkül. Amellett, hogy segíti az izom- és csonttömeg erősítését, hozzájárul a test és a lélek egyensúlyához is.

5. KOMPLEX FEJLESZTÉSI PROGRAM

A térségre vonatkozó társadalmi-gazdasági (ezen belül turisztikai) adatok valamint a települési honlapok információi alapján átfogó képet kaptunk a térség turisztikai kínálatáról és fejlődési pályájáról. Mindezek alapján elmondható, hogy a térség számos turisztikailag hasznosítható értékkel rendelkezik, azonban azok gyakran kihasználatlanok. A helyzetelemzést, a helyi döntéshozók fejlesztési elképzeléseit, valamint hasonló helyzetű térségekben megvalósult jó gyakorlatok tanulmányozását követően az alábbi fejlesztési javaslatokat fogalmaztuk meg:

Összehangolt fejlesztés:

- Kiemelten fontos a két régió, a Dél-Alföld és a Vajdaság Tisza menti térsége települései közötti összehangolt fejlesztés, amely magában foglalja a települések egyedi adottságainak kiemelését, valamint a turisztikai célcsoportok meghatározását. Általánosságban igaz, hogy párhuzamos fejlesztésekkel ugyanazon célközönséget próbálnák vonzani (Pl.: párhuzamos fürdőfejlesztések), amivel egymástól vennék el a lehetőséget és térségi szinten bevételkiesést és versenyhátrányt okoznának. Ugyanakkor a tiszai vízi turizmus folyót bejáró “vándor” jellege miatt a párhuzamos fejlesztések - elsősorban az infrastruktúra vonatkozásában - nagyon is szükségesek.

Komplex túraútvonalak tervezése:

- Javasolt (térben és időben) hosszabb és rövidebb túraútvonalakat kialakítani és ajánlani a turistáknak, melyek magukban foglalják a tiszai hajózást és “lapátos” turizmust egyaránt. Az előre megtervezett túraútvonalak a kikötés helyétől függően a Tisza-menti természeti értékek (pl. tanösvények, holtágak, erdők, rétek) valamelyikének felkeresését, történelmi-kulturális értékek meglátogatását (pl. múzeumok, kastélyok, templomok, események), sportturisztikai szolgáltatások igénybevételének ajánlását (pl. kalandparkok, sportpályák, kerékpárutak), valamint vendéglátóhelyeket, szálláslehetőségeket tartalmazhatnak. Így a kenu- és/vagy kajaktúrákon résztvevők megismerhetik az Alsó-Tiszavidék helyi környezeti-, néprajzi, kulturális és történelmi sajátosságait.

Sportszolgáltatások jelenléte

- A turisztikai kínálatnál fontos, hogy több típusú szolgáltatás jelenjen meg. A “lapátos víziturizmus” esetén elengedhetetlen azoknak a sportszakembereknek a jelenléte, akik a biztonságos vízi túrázást, s ehhez a helyes evezési technikát, a vízből mentést és önmentést, a vízi közlekedés szabályait, vagy éppen a táborépítés mikéntjét megtanítják. Szükség van a sporteszközök, tábori felszerelések bérleti lehetőségére és a javítási szolgáltatás igénybevételére is.

További szolgáltatások kiemelése

- Az aktív mozgásforma mellett a szálláshelykínálatra, a kulturális programokra vagy a helyi gasztronómia sajátosságaira is érdemes felhívni a turisták/ leendő turisták figyelmét. Ezen belül fontos szempont lehet, hogy a kialakításra kerülő vízi turisztikai útvonal megállóit több tematikus programmal, rekreációs lehetőséggel várják a vízen járókat. Az aktív

mozgásforma (pl. kenuzás, kajakozás) mellett tehát kulturális, történelmi, vagy gasztronómiai élményeket is kínáljon a Tisza-mente.

Csomagajánlatok a turistáknak az éttermek és szálláshelyek részéről

- A kisebb településeken található szálláshelyeknek, éttermeknek, múzeumoknak, sportszolgáltatóknak és egyéb fizetős szolgáltatásoknak érdemes összefogni, és együttes csomagajánlatok nyújtani a turisták részére. Mindez motiválhatja a turistákat, hogy minél több szolgáltatást vegyenek igénybe, ezáltal még több élményhez jussanak, nagyobb bevételhez juttatva ezáltal a szolgáltatókat is.

Célcsoportok meghatározása

- A kialakítandó turisztikai terméknél a célcsoportok között a sportolni vágyók mellett (turisták és helyiek), a családosok, munkahelyi közösségek és az ökoturisták is fontos célcsoport lehetnek, számukra is ajánlott a csomagajánlatok létrehozása.

Kedvezmények vízi turisták számára

- A térségben a fejlettebb infrastruktúrával rendelkező kikötési pontok településein (pl. Tiszakécske, Csongrád, Szentes, Mindszent, Szeged, Magyarkanizsa, Ada, Óbecse) célszerű volna a szálláshelyeknek és éttermeknek speciális kedvezményeket biztosítani a vízi turisták részére.

Szárazföldi sportturisztikai lehetőségek fejlesztése

- Javasolt egyrészt a kikötőhelyek strandsport infrastruktúrájának (pl. strandfoci, strandröplabda) fejlesztése, másrészt a Tisza-mentéhez tartozó nem vízi sportokhoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztése is (pl. Tiszakécskétől Titelig a gát melletti töltéseken a kerékpározás és futás infrastrukturális feltételeinek javítása).

Kikötők és pihenőhelyek kialakítása

- Mindenképp szükséges az egyszerű és biztonságos partraszállás érdekében kikötőhelyeket (pl. stégek, lépcsők, homokos part), kialakítani, legalább a több attrakcióval rendelkező települések partjain. Valamint szükséges ezek mellett pihenőhelyeket létrehozni padokkal és asztalokkal, szabadtéri sütési és főzési lehetőségekkel, ahol a vízi turisták megpihenhetnek és akár ételt is készíthetnek.

Szelektív hulladékgyűjtők kihelyezése a fenntarthatóság jegyében

- A jövőben átfogó és összehangolt fejlesztések révén könnyen növelhető a Tisza térségének turisztikai forgalma, így a fenntarthatóságra is egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Ennek egyik legfontosabb eleme a szelektív hulladékgyűjtők elhelyezése és bővítése az esetleges kikötési pontokon.

Helyi lakosság bevonása

- A verseny- és rekreációs sport mellett a települések helyi fejlesztésében hangsúlyt kell fektetni a helyi lakosság bevonására és további rendezvényekkel és árkedvezményekkel ösztönözni őket az egészségfejlesztő testmozgásra.

Fiatalok motiválása

- A Tisza érintett szakaszán a két nagy egyetem, a Szegedi Tudományegyetem és az Újvidéki Egyetem hallgatói eleve fontos piaci keresletet generálhatnak. Így az érintett felsőfokú intézmények bekapcsolásával az egyetemi hallgatóknak különleges kedvezményeket, ajánlatokat volna érdemes nyújtani a tanításmentes nyári szezonban. Ezzel is elősegítendő a nyári aktív kikapcsolódásuk, valamint a Tiszához köthető identitásuk erősödése.

Összehangolt marketingkommunikáció, egységes arculat

- A fent említett infrastrukturális fejlesztéseket követően legfontosabb az egész térségre vonatkozó összehangolt marketingkommunikáció, az egységes turisztikai arculat megteremtése. Ez magában foglalja azt, hogy a települési honlapokon egységes arculatban megjelenjenek a helyben található értékek és szolgáltatások (pl. szálláshelykínálat, alapegészségügyi ellátás, általános információk a területről). Kiemelten szükséges a kialakított tematikus utak és komplex túraútvonalak reklámozása online, applikáció formájában, illetve papír alapú prospektusban egyaránt. Ezt érdemes bekapcsolni az országos turizmusmarketingbe is. Az elkészült marketing anyagokat több nyelven (magyar, szerb, román, angol, német) elérhetővé kell tenni a külföldi turisták vonzása érdekében.

Turisztikai szövetség létrehozása

- Fontos, hogy a Tisza-menti vízi turizmus fejlesztéséhez mindkét országban jöjjön létre egy-egy civilszervezet, amely összefogja a magyar és a szerb oldal vízi turizmusban érintett szereplőit (pl. önkormányzatok, turisztikai irodák, turisztikai és sportszolgáltatók). Ennek keretében kialakítható lenne egy egységes arculat, mellyel könnyebb és hatékonyabb marketing tevékenységet lehetne kifejteni. A létrehozott turisztikai infrastruktúra fenntartásáért és kezeléséért a nagyobb városok tapasztaltabb turisztikai irodái feleljenek, egymással együttműködve.

JOGI NYILATKOZAT

Ez a dokumentum az Európai Unió pénzügyi támogatásával valósult meg. A dokumentum tartalmáért teljes mértékben a Szegedi Tudományegyetem vállalja a felelősséget, és az semmilyen körülmények között nem tekinthető az Európai Unió és / vagy az Irányító Hatóság állásfoglalását tükröző tartalomnak.

